

Inleiding

Gebouw E, asielcomplex Ter Apel. Ik zit tussen de tekenende en schrijvende kinderen. Zacht klinkt het geluid van gekras, gegum, geveeg. Verder is het stil. Dan hoor ik in de verte een soort gekuch. Een kind kijkt op. Het gekuch wordt luider. Het blijkt geschreeuw te zijn. Ik zie de kinderen om mij heen in elkaar krimpen. Zij zijn experts in het herkennen van agressie. Sommigen kruipen weg onder stoelen, anderen lopen naar buiten, richting de hekken. Ik loop snel achter ze aan. Het geschreeuw klinkt steeds luider. Een kind gooit een steen en wordt weggetrokken. Anderen kijken zwijgend naar de in het zwart gehulde Hollanders die vanaf de openbare weg ‘Terug naar je eigen land’, ‘Vuile criminelen’ en ‘Apen’ gillen. De twaalfjarige Joshua rent vastberaden op ze af. Geschrokken probeer ik hem tegen te houden, maar hij sprint voor me uit naar de woedende groep die net buiten het complex staat. Ineens houdt hij halt. ‘Kunnen ze de hekken over?’ vraagt hij.

Terwijl het geschreeuw aanhoudt, ga ik om de kinderen af te leiden verder met onze sessie binnen. Ik bied creatieve schrijfbegeleiding aan in het asielcomplex Ter Apel. Tweewekelijks komen kinderen en volwassenen gebouw E binnen. Soms twijfelend, vaak stil, altijd angstig. En dan begint het schrijven. Of tekenen, want sommige verhalen worden verteld met een kleurpotlood.

Hoewel ik als buitenstaander begin, raak ik al snel meer betrokken. De nieuwsfeiten over asielcomplex Ter Apel maken plaats voor verhalen van echte mensen. Verhalen die minder coherent zijn dan wat er over hen verteld wordt in de media. De verhalen in het asielcomplex beginnen steeds opnieuw, hebben vaak geen begin of einde, haperen of struikelen over een van de vijftig talen die Ter Apel rijk is. De verhalen worden met me gedeeld op papier, via Signal, zittend aan een tafel, op een matras, op het gras of 's avonds laat via een telefoongesprek.

Oorlog overleef je nooit alleen is een verslag van een jaar schrijfsessies in Ter Apel, aangevuld met de verhalen die vier mensen buiten de schrijfsessies om met me deelden over hun eerste jaar in Nederland. Nu het geweld groeit en de haat tegen gevluchte mensen wereldwijd toeneemt, vraag ik me af: Wat zijn de verhalen van achter de hekken, van achter (afgewezen) asielaanvragen, op de grens van Nederland? Aan de rand van het leven, waar land en rechten niet vanzelfsprekend zijn, is er altijd nog een plek waar je vrij bent: in je hoofd – daar waar je creativiteit zetelt.

De maanden voordat ik dit boek bij mijn uitgever inlever, tijdens lange ritten terug naar huis, denk ik veel na over de vraag hoe de vele uren aan ontmoetingen en die honderden verhalen en berichten terug te brengen zijn tot één verhaal. Wat weg te laten? Die vrouwen die werden geslagen door hun mannen? Die ruzie tijdens een van de sessies? Er niet over schrijven, of toch wel? En hoeveel ruimte geef ik het dan?

Dit boek beoogt de menselijke verhalen uit Ter Apel te vertellen door echte levens te beschrijven. Maar voor welke van die vele levens kies je dan? En krijgen de mensen die anoniem in het boek staan wel het podium dat ze verdienen? Hoewel het hun wens is om anoniem te blijven vanwege veiligheidsredenen, staat mijn naam op het omslag, en niet die van hen. Bovendien, als ze schrijven vanuit een opdracht die ik hun gegeven heb, zijn ze dan werkelijk vrij?

Een buurvrouw zegt dat ik ‘de crème de la crème’ van de vluchtelingen begeleid, geen dwarsdoorsnede. ‘Want bij jou komen alleen de mensen die echt wat willen met hun leven. Mensen die naar een schrijfsessie gaan, zijn niet de verkrachters. En daarmee zul je niets zeggen over gelukszoekers en waarom we ze niet meer willen,’ benadrukt ze.

Terwijl zij praat schieten de verhalen uit Ter Apel door mijn hoofd. Dat van Femya, die voor haar ogen kinderen levend zag verbranden. Het verhaal over de baby’s die voor de ogen van Mahmoud door smokkelaars overboord werden gegooid. Over de handen die bij Liam naar binnen drongen tijdens een nacht in de

cel. Moet ik haar die verhalen vertellen? En schrijf ik ze op?

Vaak werd mij het afgelopen jaar gevraagd: 'Word je niet somber van zoveel optrekken met mensen die asiel aanvragen?' Het eerlijke antwoord is: soms. Maar het overheersende gevoel is dat ik zelden zoveel veerkracht zag als in asielcomplex Ter Apel. Tijdens elke sessie zijn er weer mensen die elkaar steunen en die samen zoeken naar lichtpunten. Zoals Mona, aan wier lijfspreuk de titel van dit boek is ontleend: 'Oorlog en geweld overleef je nooit alleen.' Gevluchte mensen spreken bovendien met veel liefde over hun thuisland waar ze vrijwel allemaal iets vreselijks meemaakten. Velen willen op een dag terugkeren.

Iets anders dat mij afgelopen jaar veel werd gevraagd, is: 'Voel je je niet onveilig?'

Het onveiligst voel ik me de dag dat voor het asielcomplex geprotesteerd wordt door woedende Nederlanders. Mensen die opgroeiden in dit veilige en welvarende land en die zijn opgehitst door angstzaaiende politici. De haat die ik zie sinds ik in Ter Apel werk komt vooral van buiten het asielcomplex. Uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt echter dat de meeste Nederlanders genuanceerd denken over de komst van asielzoekers. Weliswaar maken relatief veel mensen zich zorgen over de omvang van migratie, maar de meerderheid vindt tegelijk dat er ruimte moet zijn voor mensen die vluchten voor oorlog of geweld.

Tijdens het schrijven probeer ik me dan ook te fo-

cussen op het menselijke aspect en de politiek buiten beschouwing te laten. Maar elke keer als ik vanuit Ter Apel terug naar het zuiden rijd, vraag ik me af of dit wel mogelijk is. Ik word geraakt door het nieuws dat het gebruik van termen als ‘remigratie’ en ‘omvolking’ in de politieke arena genormaliseerd is, dat burgers op eigen houtje ‘grenscontroles’ houden bij Ter Apel om asielzoekers tegen te houden, dat er na de stemming over de nieuwe EU-terugkeerrichtlijn meermaals ‘send them back’ wordt geroepen door Europarlementariërs van rechtse en extreemrechtse partijen, dat er steeds meer anti-azc-protesten zijn en dat burgemeesters, wethouders en andere bestuurders geïntimideerd worden vanwege de komst van asielzoekerscentra in hun gemeente. Dat nieuwkomers zélf steeds vaker geïntimideerd en bedreigd worden. In Ter Apel en de noodopvangen die ik dit jaar bezoek zie ik met eigen ogen welke invloed dit heeft op een mensenleven. Dagen- en soms wekenlang durven mensen amper naar buiten. Er komen mij verhalen ter ore over azc’s die sluiten of simpelweg niet openen. Ik schrik ervan hoe gevluchte mensen ondertussen in de politiek en in de media besproken worden (‘instroom dit’, ‘asielcrisis dat’). Er wordt steeds weer over ze gepraat alsof ze een technisch probleem of een irritant virus zijn, geen levende wezens.

Margaret Atwood zegt: ‘Als je midden in een verhaal zit, is het helemaal geen verhaal, maar slechts verwarring; een duister gebulder, een blindheid [...] Pas later begint het enigszins op een verhaal te lijken. Wanneer

je het vertelt, aan jezelf of aan iemand anders.’ Terugkijkend op een jaar in Ter Apel komen er niet alleen vragen op over de verhalen van mensen die asiel zoeken, maar ook over de mensen die hen ontvangen: Wat is het verhaal dat wij, als ontvangers van gevluchte mensen, kunnen vertellen? Zullen we op de dag dat we dit verhaal delen met kleinkinderen, nichtjes en neefjes, tevreden zijn over hoe we de opvang hebben laten verlopen? En kunnen we met de verhalen die we elkaar nú vertellen, crisissen opvangen en spreekwoordelijk de oorlog winnen?

Ondertussen blijven nieuwkomers, die soms al jaren in onzekerheid wachten op een verblijfstatus, hún verhalen vertellen. Verhalen over een betere toekomst. Ze hopen dat Europeanen hen op een dag zullen zien zoals stadsgeograaf Ash Amin voorstelt: als creatieve fundamente die een samenleving kunnen opschudden. Dat ze hun leven kunnen leiden. Dat ze überhaupt zullen overleven. Om het in de woorden van Ter Apel-bewoner Lala en haar favoriete schrijver Sa’dallah Wannous te zeggen: ‘We zijn gedoemd tot hoop.’

De aankomst

‘Zolang als je kunt vertellen, leef je.’

– Sheherazade

1

Op 10 juni 2024, terwijl de zon hoog aan de hemel staat en ik kinderen met zwembanden rond hun middel joe-lend naar het water zie rennen, krijg ik een bericht via mijn website:

Beste Marjolein, Namens het COA [Centraal Orgaan opvang asielzoekers] in Ter Apel ben ik op zoek naar activiteiten voor de bewoners op locatie. [...] Mijn vraag aan u is of het u leuk lijkt om een schrijfworkshop aan te bieden bij ons op locatie.

Is zoiets mogelijk? Ik hoor dat er daar allerlei strenge regels gelden voor buitenstaanders (je mag er zonder uitnodiging niet naar binnen en journalisten worden

al helemaal beperkt toegelaten) en van een rustige opbouw van de vertrouwensband of continuïteit is geen sprake doordat mensen er vaak maar kort verblijven. Bovendien heb ik tot nu toe alleen nog maar mensen begeleid die Nederlands leren. In asielcomplex Ter Apel spreekt niemand Nederlands. Hoe kan ik creatieve schrijfbegeleiding geven aan mensen die talen spreken die ik niet machtig ben?

Ik laat de mail even liggen en lees op een nieuwssite over Ter Apel: 'Het aanmeldcentrum heeft een maximale capaciteit van 2000 asielzoekers en dit maximum is deze week driemaal overschreden,' staat er. Die nacht lig ik wakker. Ik zie de overvolle locatie voor me: beelden van jongens in capuchontruien en moeders met kinderen. Ik lees de mail nog eens: *Activiteiten voor de bewoners op locatie*.

Om negen uur 's ochtends pak ik de telefoon en bel met degene die de mail heeft gestuurd. Op vriendelijke, kordate toon, met een sterk Drents accent, legt de COA-medewerker uit dat ze 'voor één keer' interesse hebben in een creatieve schrijfworkshop in Ter Apel. 'Misschien kan ik ook wel meer dan één keer komen?' vraag ik haar na een tijdje. 'Voor de continuïteit van de begeleiding – en het vertrouwen. Een eenmalige ontmoeting heeft denk ik weinig zin.'

'Dat gaat denk ik niet,' antwoordt ze. 'Mensen kunnen elke dag vertrekken. En wij hebben niet veel budget. Het is één keer of niet.'

Hoewel ik me afvraag of het zin heeft, ga ik toch. Ik ben gewoon nieuwsgierig naar het asielcomplex

waar zoveel om te doen is. Ik bereid twee workshops voor: één voor Arabischtalige en één voor Spaanstalige schrijvers.

Een week voor mijn bezoek krijg ik het volgende bericht:

Gezien de huidige situatie zijn wij genoodzaakt om de workshops (van 2 oktober) te annuleren. Wij vinden het erg spijtig, omdat het voor de bewoners een waardevolle workshop zou kunnen zijn. En omdat jij er uiteraard ook naar uitkijkt. Verder hebben wij per vandaag ook een nieuwe locatiemanager, waardoor het inplannen van het project op dit moment ook niet goed uitkomt. Ik hoop dat wij de workshop op een ander moment kunnen inplannen.

Nadat ik de mail heb gelezen, zie ik dat er ook deze dag weer te veel mensen in Ter Apel zijn. Ook is er in de Tweede Kamer discussie over het voorstel van de minister van Asiel en Migratie. Zij wil borden bij azc's plaatsen met de tekst: HIER WORDT GEWERKT AAN UW TERUGKEER. Zouden die jongens in die capuchontruïen en die moeders met kinderen dit nieuws ook hebben gehoord? Ik klap mijn laptop dicht.

De COA-medewerker en ik overleggen over een nieuwe datum. Nadat ik twee weken later nog eens een afwijzing krijg (want het asielcomplex is te overvol voor het faciliteren van een workshop), scrol ik weer door de nieuwssites. Ik lees over de overbezetting in het aanmeldcentrum die leidt tot 'situaties waarin asielzoekers

in onveilige omstandigheden moeten overnachten'. Ook lees ik over de gevolgen van de overbezetting voor de leefbaarheid en veiligheid in het dorp Ter Apel, waar inwoners te maken krijgen met intimidatie, vervuiling en diefstal.

Op een bepaald moment mail ik de COA-medewerker nog maar eens: zullen we een nieuwe afspraak maken voor mijn komst? Ik krijg geen reactie. Na een paar weken, als ik het een beetje heb opgegeven, komt er toch een antwoord. Ik mag komen. Eén keer. Op 8 december 2024. En dat is morgen.

Ter voorbereiding koop ik bij een kantoorboekhandel kaarten, schriften en pennen. Thuis lees ik nog een keer de 'instructies externe partijen' door die me is toegestuurd door COA Ter Apel. Het grootste deel van het document gaat over wat te doen in geval van nood. In alle jaren waarin ik heb gewerkt met mensen op de vlucht en in conflictgebieden (in onder meer Mexico en Mali) heb ik nog nooit een voorbereiding gekregen die zo op veiligheid toegespitst was. Zou dit een gevolg zijn van alle media-aandacht of is het daadwerkelijk zo gevaarlijk in het asielcomplex?

Beste collega,

Welkom in Ter Apel!

[...]

OC (beveiliging): 061*****

Dit is het nummer van het aanspreekpunt van de beveiligers. U kunt dit nummer altijd bellen om bijvoorbeeld

een team van beveiligers naar u toe te sturen. Dit mag altijd!

Receptie C (overig): 088*****

De receptie zou u eventueel kunnen bellen als u even niet meer weet bij wie u terecht kunt voor welke vraag. Zij kunnen u dan het telefoonnummer geven van de juiste persoon.

Verder kunt u altijd via de portofoon een oproep doen. Hieronder nog even kort een instructie hiervan:

Code [...] = Agressie. Code [...] = Dreigende / mogelijk escalerende situatie. Code [...] = Brand. Code [...] = Ongeval. Mocht er zich een situatie voordoen waarbij u het gevoel heeft dat er één van bovenstaande codes van toepassing is, dan kunt u het volgende doen: Houd de lange knop aan de linkerkant ingedrukt en zeg: 'Code [...] gebouw...'. Na deze oproep neemt de OC het over en zal hij/zij u instructies geven en/of vragen stellen. De OC zorgt ervoor dat er zo snel mogelijk iemand ter plaatse komt.

's Avonds laat pak ik drie tassen in met kaarten, pen-
nen, schriften en speculaasjes. Geconcentreerd sorteert
ik de kaarten, terwijl ik de codes in mijn hoofd prent:
Agressie, dreigende of mogelijk escalerende situatie,
brand, ongeval.

*